

УДК-7.012:502/504

Сандік О. П.

Харківська державна академія
дизайну і мистецтва

ЧИННИКИ ФОРМОУТВОРЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ДИЗАЙНУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Сандік О. П. Чинники формоутворення об'єктів дизайну зеленого туризму Півдня України. Стаття присвячена дослідженню чинників формоутворення об'єктів дизайну зеленого туризму. У роботі сформульовано цілі і завдання проектування предметно-просторового середовища зеленого туризму. Надано поняття об'єкту дизайну зеленого туризму. Проведено аналіз результатів наукових пошуків вітчизняних і зарубіжних авторів. У результаті дослідження закономірностей утворення форм об'єктів зеленого туризму виділені основні формотворчі чинники, які необхідно враховувати при проектуванні: концептуальний чинник; етно-культурний чинник; функціональний чинник; конструктивно-технологічний чинник; декоративний чинник; композиційний чинник. Встановлено, що по відношенню до конкретного об'єкту зеленого туризму перераховані чинники поділяються на об'єктивні — «зовнішні» та «внутрішні» — суб'єктивні. Визначено напрям подальших досліджень, а саме: необхідно провести аналіз взаємозв'язків основних формотворчих факторів між собою, простежити композиційні, стилістичні та еволюційні зміни форм об'єктів дизайну сфери зеленого туризму Півдня України.

Ключові слова: об'єкти дизайну, зелений туризм, чинники формоутворення.

Сандік Е. П. Факторы формообразования объектов дизайна зеленого туризма Юга Украины. Статья посвящена исследованию факторов формообразования объектов дизайна зеленого туризма. В работе сформулированы цели и задачи проектирования предметно-пространственной среды зеленого туризма. Дано понятие объекта дизайна зеленого туризма. Проведен анализ результатов научных изысканий отечественных и зарубежных авторов. В результате исследования закономерностей образования форм объектов зеленого туризма выделены основные формообразующие факторы, которые необходимо учитывать при проектировании: концептуальный фактор; этно-культурный фактор; функциональный фактор; конструктивно-технологический фактор; декоративный фактор; композиционный фактор. Установлено, что по отношению к конкретному объекту зеленого туризма перечисленные факторы делятся на объективные — «внешние» и «внутренние» — субъективные. Определено направление дальнейших исследований, а именно: необходимо провести анализ взаимосвязей основных формообразующих факторов

между собой, проследить композиционные, стилистические и эволюционные изменения форм объектов дизайна сферы зеленого туризма Юга Украины.

Ключевые слова: объекты дизайна, зеленый туризм, факторы формообразования.

Sandik H. Factors shaping design objects of green tourism. Background. Creating of green tourism infrastructure of the Southern Ukrainian region requires a special approach to designing of man-made environment of campers and travelers, specifically to design objects. Objectives. To explore and single out the main factors forming design objects of green tourism. Methods. The system-comparative method is applied to achieve the purpose of our research. Results. It is found from research that ethno-cultural and environmental forming factors perform as objective, conceptual, functional, constructively-technological, decorative and composite factors, also they are subjective factors according to the objects of green tourism. Conclusion. Viewing the totality of the shaping-generating factors of green tourism design objects of the Southern Region one must take into consideration their various parts in determining the future shape of the object.

Keywords: design objects, green tourism, the shaping (shaping-generating) factors.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного дизайну в Україні відбувається в умовах кардинального перегляду цивілізаційних стратегій та зміни ціннісних орієнтирів і визначається логікою та факторами створення принципово нових речей. На зміну технократичному мисленню приходить нова свідомість, ближча до ідеалів традиційної культури.

Така тенденція знайшла розвиток і у туристичній галузі, а саме такому її перспективному напрямку як зелений туризм. Створення інфраструктури зеленого туризму орієнтовано на збереження навколишнього середовища та культурної спадщини регіонів України та потребує особливого підходу дизайнерів до проектування предметно-просторового оточення відпочиваючих — об'єктів дизайну.

Формування предметно-просторового середовища зеленого туризму та об'єктів дизайну Південного регіону є темою малодослідженою, що обумовлює її актуальність та необхідність комплексного вивчення існуючих об'єктів, що передбачає аналіз культури та традиції краю.

У зеленому туризмі об'єктами дизайну є окремі предмети, які разом із об'ємно-просторовим середовищем утворюють цілісний комплекс зеленого туризму: обладнання благоустрою території та відпочинку, предмети повсякденного попиту, меблі, промислові прилади, засоби транспорту, засоби візуальної інформації. Вони відрізняються різноманіттям форм залежно від регіональних, соціально-культурних і економічних та інших характеристик, що впливають на процес проектування.

У дизайні форма — особлива організованість предмету, що виникає як результат діяльності дизайнера по досягненню взаємозв'язаної єдності

всіх його властивостей: конструкції, розміру, кольору, фактури, положення в просторі, технологічній доцільності тощо. Формоутворення визначається як процес створення цілісних предметних форм, породжуваних різними чинниками. Чинники формоутворення — життєві умови та обставини, які розуміють як синтез об'єктивних соціально-економічних, функціональних, діяльнісних, інженерно-технічних та інших взаємодіючих аспектів життя, що впливають на проектування об'єктів [13; 12].

Відповідно до свого призначення конкретне предметно-просторове середовище визначається специфічними функціональними та інформаційними якостями, які наділені змістом окремих процесів діяльності. У ході проектування об'єктів дизайну відбувається пошук оптимального рішення для реалізації цих процесів з урахуванням комплексу формотворчих чинників. Найбільш повно відображення об'єктивних формотворчих чинників реалізується у творчих концепціях формоутворення, у формулюванні цілей та завдань проектування.

Актуальність теми. Однією з актуальних проблем та головною метою проектування у зеленому туризмі є створення комфортного предметно-просторового і соціокультурного оточення туристів, тобто гармонійного формального наповнення. Оптимальне середовище зеленого туризму повинно бути як можна більш досконалим, тобто таким, в якому особливості способу відпочинку різних соціальних груп суспільства та їх соціокультурні запити, з одного боку, і формотворча та композиційна проблематика — з іншого, були б враховані повною мірою.

Проектування комфортного предметно-просторового середовища потребує визначення та систематизації тих вимог, які в проектуванні певного виду зеленого туризму стануть головними. Систематизація дає можливість аналізу впливу чинників формоутворення на морфологію об'єктів проектування.

Зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Дослідження ведеться за планом НДР ХДАДМ, а також фундаментальною науководослідною темою «Методичні аспекти теорії творчості матриці символів, атрибутів сакрального мистецтва при формуванні світоглядних понять» (№ 0314U003934, 2014-16 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формоутворення в дизайні цікавило багатьох науковців ще з початку ХХ століття. Уявлення про специфіку впливу технології на форму об'єктів дизайну можна знайти в теоретичних роботах А. Іконнікова, В. Сідоренко, К. Кондратьєвої та інших [5; 12; 6]. Важливість ретельного вивчення законів і прийомів композиції в процесі формоутворення підкреслюється в роботах Ю. Сомова, А. Єрмолаєва, Г. Мінервіна, З. Бикова і ряду інших авторів [13; 4; 10; 3]. Також теоретичні аспекти формоутворення знайшли відображення в роботах С. Хан-Магомедова, О. Бойчука [15; 2]. Одні теоретики розглядають фор-

моутворення, в основному, як проектування художньої форми. Інші стверджують, що форми складають реальне середовище та життєві процеси і тому тісно взаємопов'язані з урахуванням усього комплексу соціально-економічних, функціональних, інженерно-технічних та інших факторів.

Окремі питання формоутворення розглядають сучасні російські дослідники: О. Халіулліна у роботі «Традиційна культура та проблеми гендерних орієнтирів сучасного суспільства в концептуальних об'єктах дизайну» та В. Курочкін «Екологічні прийоми формоутворення в дизайні», але також без урахування усього комплексу факторів формоутворення [14; 8].

Систематизації факторів формоутворення об'єктів дизайну приділяє увагу Д. Костенко у роботі «Система факторів формоутворення в дизайні інтер'єру як основа методики побудови процесу навчального проектування». Автор стверджує, що теоретично на основі певної кількості елементів може бути побудована не одна, а щонайменше кілька внутрішньо несуперечливих логічних систем — все залежить від того, на основі якого критерію шикуються логічні взаємозв'язки між елементами системи, та пропонує систему, спроможну служити основою для методики проектування [7; 2].

Отже у прикладних дослідженнях типологічних груп об'єктів є необхідність кожного разу вибудовувати систему формотворчих факторів [1].

Мета статті. У данному випадку поставлено завдання дослідити та виділити основні формотворчі чинники об'єктів дизайну зеленого туризму. Необхідно зв'язати закономірності утворення форм об'єктів дизайну зеленого туризму зі значенням формотворчих чинників та їх роллю на окремих етапах проектування [9]. Для цього важливо розглянути всю сукупність чинників формоутворення як систему, враховуючи їх різноманіття, різнотипність і різну роль у визначенні форми майбутнього об'єкта.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні туристи стають досвідченішими та вимогливішими не тільки відносно комфорту, але і відносно значущості отриманого з подорожі досвіду, включаючи інформацію про культурні цінності, екосистему, життя дикої природи та її збереження. На перший план обліку сприйняття соціально-культурного змісту зеленого туризму виходить інформаційно-емоційний чинник.

Оцінка виробу споживачами завжди виходить з відповідності об'єкта сприйняття та оцінки загальнозначущим в даний час ціннісним ідеалам, запитам та індивідуальним перевагам споживачів. У багатьох випадках здійснюються експерименти формоутворення, які характеризуються фантазією, вишуканістю та смаком дизайнера, але проглядаються старі форми виробів, які створювалися на основі теоретичного осмислення, розрахунку та інженерного конструювання.

Тому першим у проектуванні об'єктів зеленого туризму необхідно виділити **концептуальний чинник**, який повною мірою залежить від особистості замовника об'єкта, задуму дизайнера та запитів споживачів. Концептуальний чинник включає ідейно-концептуальне рішення проекту з обґрунтуванням даного об'єкта зеленого туризму, аналіз можливих альтернативних концепцій, детальний проект ідеї з візуалізацією, портретом потенційного споживача, загальним аналізом комерційної ефективності та перспектив розвитку об'єктів зеленого туризму. Правильне розуміння цього фактору полягає в тому, що саме він і визначає головну ідею, концепцію майбутнього проекту, складає змістовну основу проектно-художнього образу. По відношенню до цього чинника всі інші виступають підпорядкованими засобами до досягнення основної мети проекту, інструментами втілення концепції [11: 3].

Важливим є такий аспект проекту об'єкту, як існуюче оточення: рельєф місцевості, кліматичні умови, вплив етнічного чинника, а також історико-культурні аспекти, ступінь впливу яких на проект не залежить ні від бажань замовника, ні від майстерності проектувальника, та представляють собою об'єктивну даність, яка не може змінюватися в процесі проектування. Отже наступним слід виділити **етно-культурний чинник**. Етно-культура Півдня України — цікаве і специфічне явище, на території регіону мешкає значна кількість етнографічних груп та народів: росіяни, греки, болгары, німці, гагаузи, більшість з яких переселенці. Предметно-просторове середовище краю унаслідок взаємовпливів культур сусідніх народів зазнавало певних змін та має свої особливості. Оригінальні стильові рішення предметних форм, створених багатьма народами різних часів, фіксують, насамперед, пам'ятки матеріальної культури. Функції та форма, пластика й матеріал таких об'єктів теж надихають сучасного дизайнера на ідеї та принципи формотворення.

Зростання негативного впливу людської діяльності на довкілля стало стимулом до розуміння суспільством причинно-наслідкового зв'язку між діяльністю людини та екологічної деградацією. В останні десятиліття проблеми екологічної культури виступили на перший план. Обмежувальні заходи почали доповнюватися іншими формами організації співіснування людини та природного середовища. Пріоритетним напрямком вирішення природоохоронної проблеми стала ідея органічного включення створених людиною продуктів у середу, тобто екологічного підходу в проектній культурі.

Основна мета зеленого туризму — ознайомлення туристів з природними цінностями, екологічне виховання та освіта людей. Особливістю організації цього виду туризму є забезпечення мінімального впливу на природне середовище при організації поїздок, створення мережі екологічних готелів, забезпечення туристів екологічно чистими продуктами харчування і т. д. Тому при проектуванні об'єктів

дизайну зеленого туризму обов'язково враховувати **екологічний чинник**.

Для створення сучасних об'єктів дизайну за правилами екологічного проектування, яке отримало в міжнародній практиці найменування «зеленого», необхідно дотримання наступних основних норм і правил: ресурсозбереження, мінімізація негативного впливу та органічне включення об'єктів, що будуються, в природний ландшафт. При оцінці відповідності об'єкту «зеленим» стандартам повинен також розглядатися весь його «життєвий цикл», починаючи від виробництва матеріалів, самого процесу проектування, усього періоду експлуатації та закінчуючи утилізацією відходів.

Екологізація об'єктів зеленого туризму в процесі проектування передбачає професійні заходи підвищення екологічної якості середовища і включає оптимізацію простору за рахунок раціонального планування, озеленення, благоустрою, оптимізації транспортних потоків; застосування сучасних технічних засобів економії енергії, зменшення забруднення, підвищення комфорту й безпеки, а також використання альтернативних джерел енергії та безвідходних технологій. Робота з формою включає засоби й прийоми екологічної адаптації та гармонізації форм, а також заходи, спрямовані на формування у людини почуття доречності, природності, єдності з оточенням.

Таким чином, по відношенню до конкретного об'єкта зеленого туризму перераховані чинники — етно-культурний та екологічний — виступають як об'єктивні — «зовнішні». Концептуальний чинник та наступні чинники, що враховуються дизайнером, можна описати як «внутрішні» — суб'єктивні по відношенню до об'єкта. Тому другим із суб'єктивних факторів необхідно виділити **функціональний чинник**, адже комфортна функціональна організація об'єкта зеленого туризму, хоч і не визначає характер художнього образу, проте служить для нього основою. Грамотна розробка функцій об'єкта, точне визначення його параметрів є важливим завданням у проектуванні.

У попередніх дослідженнях була проведена класифікація об'єктів зеленого туризму. За призначенням об'єкти поділяють: на об'єкти господарського (утилітарного) призначення, об'єкти інформаційного призначення (засоби візуальної інформації), об'єкти декоративного призначення (декоративно-пластичні форми), об'єкти відпочинкового призначення, об'єкти ігрового призначення, об'єкти для проведення майстер-класів. Великий асортимент об'єктів дизайну і специфічне призначення кожного з них повинні бути узгоджені з формою, матеріалом, технікою виконання та особливостями просторового рішення. Також вирішальний вплив на створення форми мають ергономічні вимоги та санітарно-гігієнічні умови, що визначають багато параметрів функціонального значення об'єктів зеленого туризму.

Конструктивно-технологічний чинник швидше слід було б визначити як засіб досягнення мети проекту. Безумовно, в конструкції об'єкта відображаються рівень досягнень у відповідних галузях науки і техніки, технологія виготовлення виробу, використані матеріали, виробничо-технічні та економічні можливості, що впроваджують конструкторську розробку.

Процеси різних видів зеленого туризму характеризуються і певними структурними властивостями, взаємопов'язаними з соціальним та економічним чинниками. Взаємодія процесів і об'єктів зеленого туризму надзвичайно різноманітна. Наявність або нестача коштів, вибір тієї чи іншої технології створює можливості або накладає обмеження на реалізацію художньої ідеї. Однак, економічний чинник не може розглядатися в повному розумінні цього слова як фактор, що безпосередньо впливає на формування художнього образу об'єкту зеленого туризму. Необхідно спеціально аналізувати соціально-економічні фактори, що опосередковано впливають на формоутворення.

В процесі проектування об'єктів зеленого туризму, не порушуючи цілісності існуючого середовища, слід приділяти увагу декору. Декор об'єкту також істотно впливає на його образну структуру. Декор зорво видозмінює форму й у той же час доповнює образ об'єкту. Необхідність узгодити декор з формою, зображення з масштабом і характером об'єкта, з його практичним і художнім призначенням, приводить до трансформації образів, до умовності трактування й поєднання елементів. Дизайнер вільний вибирати для реалізації своєї ідеї ті чи інші засоби виразності, адже по суті одна й та сама художня ідея може виражатися різними прийомами, залежно від його уподобань. Тому необхідно виділити ще один суб'єктивний чинник — **декоративний**.

Подальший шлях формоутворення переходить в композиційний пошук. Композиційні прийоми — гармонізація об'єктів із використанням класичних засобів композиції (ритму, масштабності, пропорцій, тектоніки, статичності і динаміки). Закономірності композиції дозволяють рухатися від цілого до часткового, домагаючись художньо-пластичного узгодження окремих деталей та елементів. **Композиційний чинник** допомагає досягти завершення формотворення проектного об'єкта. Але й сама по собі композиція без урахування закономірних зв'язків чинників формоутворення ризикує залишитися на рівні формальної організованості зовнішнього вигляду виробу.

Отже, на основі аналізу закономірностей утворення форм об'єктів зеленого туризму виділені **основні формотворчі чинники**, які необхідно враховувати при проектуванні: **концептуальний чинник; етно-культурний чинник; функціональний чинник; конструктивно-технологічний чинник; декоративний чинник; композиційний чинник**.

Висновок. У результаті дослідження було встановлено, що по відношенню до конкретного об'єкту

зеленого туризму перераховані чинники: етно-культурний та екологічний виступають як об'єктивні — «зовнішні»; концептуальний, функціональний, конструктивно-технологічний, декоративний та композиційний чинники, що враховуються дизайнером, можна описати як «внутрішні» — суб'єктивні по відношенню до об'єкта.

Розглядаючи всю сукупність факторів формоутворення необхідно враховувати їх різну роль у визначенні форми майбутнього об'єкта. Саме тому особливо необхідний аналіз взаємозв'язків основних формотворчих факторів між собою.

Перспективи подальших досліджень. У подальших дослідженнях необхідно простежити композиційні, стилістичні та еволюційні зміни форм об'єктів дизайну сфери зеленого туризму Півдня, проаналізувати особливості образної стилістики та декору, визначити найбільш істотні ознаки, які вплинули на прийоми і принципи їх формування.

Література:

1. Базилевский А. А. Технология и формообразование в проектной культуре дизайна: Влияние технологии на морфологию промышленных изделий: дис. канд. искусств.: 17.00.06 / Базилевский А. А. — Москва, 2006. — 191 с.
2. Бойчук А. В. Пространство дизайна / Бойчук Александр Васильевич — Харьков, Новое слово, 2013 — 368 с.
3. Быков З. Н. Художественное конструирование. Проектирование и моделирование промышленных изделий. Учеб. для студентов худож.-пром. вузов / З. Н. Быков, Г. В. Крюков, Г. Б. Минервин // — М.: Высш.шк., 1986. — 239 с.
4. Ермолаев А. П. Главная книга среднего существования / А. П. Ермолаев. — Мастерская-ТАФ. — М., 2004 — 384 с.
5. Иконников А. В. Пространство и форма в архитектуре и градостроительстве / А. В. Иконников. — Ком Книга. — М., 2006 — 349 с.
6. Кондратьева К. А. Дизайн и экология культуры / К. А. Кондратьева. — МВХПУ им. Строганова. — М., 2000 — 105 с.
7. Косенко Д.Ю. Система факторов формообразования в дизайне интерьера как основа методики построения процесса. [Электронный ресурс] / Косенко Д.Ю. //— Режим доступа: <http://www.metaform.com.ua>.
8. Курочкин, В.А. Экологические приемы формообразования в дизайне [Электронный ресурс] / В.А. Курочкин // Архитектон: известия вузов. — 2013. — №1(41). — Режим доступа: http://archvuz.ru/2013_1/16.
9. Медведев В. Ю. Сущность дизайна: учеб. пособие / В. Ю. Медведев. — СПб.: СПГУТД — 2007. — 2-е изд., испр. и доп. — 91 с.
10. Минервин Г. Б. Системный анализ формообразования в художественном конструировании: дис. раб. на соиск. уч. ст. д-ра искусствоведения / Минервин Георгий Борисович// — М., 1975. — 270 с.
11. Прокопьева И. А. Проблема выбора методов формообразования в дизайне 26.03.2012. каф. культурологии и дизайна УрФУ. / И. А. Прокопьева // Уральский федеральный университет им. Б. Н. Ельцина — Екатеринбург, Россия УДК: 74.01/09ББК: 85. — Июнь, 2012.
12. Сидоренко В. Ф. Форма постижения мира. / В. Ф. Сидоренко // Творчество. — № 4. — 1984.
13. Сомов Г. Ю. Форма в архитектуре Проблемы теории и методологии / Г. Ю. Сомов. — М.: Стройиздат, 1990. — Часть 2. — с. 164-335.
14. Халиуллина О. Р. Типология дизайн-объектов предметной среды по гендерной выразительности / О. Р. Халиуллина // Теория культуры / Оренбургский государственный университет. Вестник МГУКИ РФ — № 4. — 2011. — 112 с.
15. Хан-Магомедов С. О. Архитектура Советского авангарда в 2-х кн. / С. О. Хан-Магомедов // Проблемы формообразования. Мастера и течения. — М. Стройиздат, 1996. — Кн. 1. — 709 с.